

סיוע קהילת המודיעין במאבק במגפת הקורונה - יתרונות וחסרונות

דודי סימן-טוב ושמואל אבן

משבר הקורונה הביא לשימוש חסר תקדים במדינות שונות בעולם, וגם בישראל, ביכולות מודיעיניות, שפותחו לשם מאבק במדינות יריבות ובארגוני טרור, לאיסוף ומחקר על אודות המגפה וההתמודדות עמה. ואכן הוכח שלקהילת המודיעין פוטנציאל לסייע גם בתחומים שאינם ביטחוניים. מצד שני, חדירתה של קהילת המודיעין למרחב האזרחי בישראל, בפרט המעקב אחר אזרחי המדינה, מעלה דילמות אתיות וחוקיות. במאזן כולל, נראה שמוטב לישראל לנצל יכולות שנמצאות בקהילת המודיעין כדי לשפר את תמונת המודיעין הרפואית עבור צרכני המודיעין האזרחיים, ביניהם משרד הבריאות, ולקבוע אילו מהן עשויות להציע להם סיוע חשוב ואפילו הכרחי בכל שלב של המשבר. עם זאת, מומלץ לחייב את יישומן של היכולות בפיקוח ובקרה קפדניים ובשקיפות לציבור. כן יש להגדיר את היעדים המודיעיניים, המשימות האמצעים, משך זמן ההפעלה, ואת גורל החומר הנאסף.

עם פרוץ מגפת הקורונה בישראל, קהילת המודיעין הישראלית נרתמה למאבק בה, לרבות באמצעים חריגים, שלא נועדו עד כה לשימוש במרחב האזרחי בישראל. לבקשת משרד הבריאות, השב"כ מסייע, באמצעות איכון דיגיטלי, באיתור חולים מאומתים וכאלה שנחשפו לאותם חולים. פרופ' סיגל סדצקי, ראש שירותי בריאות הציבור במשרד הבריאות, ציינה שיש לשמר את "ההישג הפנטסטי" שהושג עד כה בהקשר זה (הארץ, 23 באפריל), וכי הוא המפתח לגיבוש אסטרטגיית היציאה (30 באפריל). אולם, הסוגיה מעוררת ביקורת ציבורית נרחבת ואף עלתה לדיון בבג"ץ ובכנסת. בנוסף, המוסד הוביל מאמצי רכש של ציוד רפואי קריטי ברחבי העולם, תוך ניצול קשריו המיוחדים. גם אגף המודיעין בצה"ל (אמ"ן) נוקט מספר רב של מאמצים במאבק הלאומי בנגיף, כך צוטט דובר צה"ל (הארץ, 24 באפריל). במסגרת זו אמ"ן רותם את יכולותיו בתחום המחקר וטכנולוגיות המידע, הכוללות בינה מלאכותית ולמידת מכונה (ישראל היום, 2 במארכ).

יודגש כי בשגרה, איסוף מחקרי לצרכי רפואה אזרחית ומחקר על אזרחי ישראל הם מחוץ ליעודו ולמשימותיו של אמ"ן. מוקד פעילותו המודיעינית של אמ"ן מתרחש כנראה ב"מרכז המידע והידע הלאומי למערכה בקורונה", בראשו עומד אמ"ן, ואשר הוקם בהנחיית משרד הבריאות עם התפרצות הנגיף. לפי אתר האינטרנט של מרכז המידע, זהו גוף המידע הרשמי של מרכז השליטה המשותף עם משרד הבריאות שהוקם בבית החולים שיבא שבתל השומר. פועלים במסגרתו חוקרים ואנשי טכנולוגיה מכלל היחידות באמ"ן, לצד גורמי רפואה ואקדמיה. תכליתו לספק מידע ותובנות לצורך המאבק בנגיף. תוצריו כוללים פרסומים אודות נתוני התחלואה באזורים שונים בישראל, וכן מידע על התפשטות המגפה והמענה שניתן לה בעולם, לרבות מחקרים רפואיים רלוונטיים. המרכז הפיץ דו"ח יומי על התפשטות המגפה בישראל והמלצות למדיניות בתחום הבריאות. לדוגמא, סקירה מ-18 באפריל הוקדשה לבחינת השאלה "מה ניתן ללמוד מהאופן שבו מדינות אסיה איזנו בין מניעת התפשטות הנגיף לבין שימור הפעילות במשקיהן?" ובדו"ח יומי מ-19 באפריל הודגש: "אנו ממליצים להמשיך לנטר ניסויים וטיפולים בקולכיצין

ברחבי העולם, מתוך הבנת הפוטנציאל הגלום בתרופה זו". כן ידוע שנציגים מאגף המודיעין סייעו למטה לביטחון לאומי (המל"ל) באיסוף מידע גלוי מהאינטרנט על אודות תכנון אסטרטגיות יציאה מרחבי העולם ובהנגשתו לחברי צוות שהקים המל"ל.

בתקשורת דווח כי הזירה הטכנולוגית בחטיבת המחקר באמ"ן עוסקת בתכלול מידע ובניתוח, ויחידת 8200 הקימה מערכת תקשורת וסנסורים משוכללת, שתעביר בזמן אמת את המתרחש בשטח בתחום בדיקות הקורונה. במסגרת זו קיבל משרד הבריאות "דשבורד" שליטה מיוחד, שאליו מתנקזים כל פריטי המידע העצומים על אודות כל הבדיקות מכל הזירות: קופות החולים, מד"א, מעבדות, מכונים, ובתי החולים. בנוסף, אמ"ן מעורב בצד הלוגיסטי של ביצוע הבדיקות באמצעות סיירת מטכ"ל, וכן בפיתוח טכנולוגי של מערכת הנשמה.

להשלמת התמונה, יודגש כי את עיקר עבודת המחקר הקשורה במשבר הקורונה מבצע משרד הבריאות באמצעות בדיקות, ניתוח תחלואה, מעקב אחרי אזורי התפרצויות בעולם וקשר עם גורמי רפואה זרים ובינלאומיים. המשרד פועל באמצעות או בסיוע מכוני מחקר שונים המתמחים בחקר אפידמיולוגיה ומדיניות בריאות. משרד המודיעין (שאינו חלק מקהילת המודיעין) מפרסם אף הוא מחקרים בנושא הקורונה. יצוין כי בשנים האחרונות החל המשרד לעסוק בתחומים הנוגעים למודיעין הלאומי-אזרחי, כגון רפואה, אקלים, כלכלה, דמוגרפיה וטכנולוגיה.

משמעויות

המעורבות של קהילת המודיעין במשבר הקורונה ניתנת להצגה בשני ממדים. הראשון - קהילת המודיעין אוספת מידע מהעולם על מגפת הקורונה וכיצד מדינות שונות מתמודדות עם האתגר. פעילות זו חריגה בישראל משום שאין מדובר באיסוף ומחקר בתחום הביטחון, למרות שהיא תואמת את העיקרון שלפיו גופים דוגמת אמ"ן אוספים ומנתחים מידע על יריבים והסביבה ("האחרי"), ולא על אזרחי ישראל, וכן את פעילותם של ארגוני מודיעין במדינות אחרות, המגלים עניין גם בסיכונים לביטחון הלאומי שאינם ביטחוניים בלבד. הממד השני הוא הפעלת יכולות איסוף, מחקר טכנולוגיה, שהוקמו לשם התמודדות עם מדינות זרות טרור, גם כלפי אזרחי ישראל, לצרכי רפואה, לרבות פיקוח על הציבור (שב"כ). הרושם הוא, שמעורבות קהילת המודיעין בסקטור האזרחי בישראל גבוהה לעומת הנעשה במדינות מערביות דמוקרטיות אחרות.

העיסוק של ארגוני מודיעין בישראל בתחומים שאינם ביטחוניים, כאשר אזרחי ישראל מהווים יעד לאיסוף ומחקר, מעורר מספר שאלות וביניהן: האם אין מתח בין פעילות כזו לבין עקרונות דמוקרטיים; האם לאנשי המודיעין בצבא יש יכולת לעבור בחדות לעיסוק מעמיק בתחומים אזרחיים; האם יש מקום להסדיר את תפקידם זה של ארגוני המודיעין ואף להרחיב את מעורבותם במתן מודיעין למשרדי ממשלה אזרחיים, לרבות מודיעין לסיכונים לאומיים שאינם ביטחוניים; ולבסוף, האם פעילות זו צריכה להישמר למצבי חירום בלבד או שניתן לקיימה גם בשגרה.

לרתימת יכולות של גופי מודיעין וביטחון למשימות בסקטור האזרחי יש יתרונות וחסרונות. אשר ליתרונות - קהילת המודיעין הוכיחה במשבר הקורונה, שיש ברשותה יכולות מיוחדות העשויות לסייע במהירות בעת משבר לאומי. הקהילה מורגלת מטבעה לפעול בשיטתיות, בעוצמה וברציפות ימים ולילות במצבי חירום. ברשותה יכולות מרשימות בתחום איסוף ועיבוד מידע באמצעות טכנולוגיות מידע מתקדמות וכוח אדם מחקרי. ובצד החסרונות - איסוף מידע ומחקר של ארגונים

ביטחוניים על הציבור הישראלי, שלא למשימות המיועדות להם, עלול להוות מדרון חלקלק לדמוקרטיה הישראלית. חשוב לציין, שאיסוף ועיבוד מידע על אזרחי המדינה ממקורות גלויים אינם מובנים מאליהם מבחינה אתית ואינם עולים בקנה אחד עם משימות וערכי קהילת המודיעין (להוציא פעילות שבי"כ לצרכים ביטחוניים בלבד). בנוסף, נטילת משימות נוספות על ידי קהילת המודיעין עלולה לבוא על חשבון משימות אחרות שלה. יתר על כן, אנשי מודיעין, המעורבים במחקרים דוגמת מחקר מגפות, עלולים להיתפס ברי-סמכא הגם שהם חסרים מומחיות מקצועית.

המלצות

במאזן כולל, נראה שמוטב לישראל לנצל יכולות הנמצאות בקהילת המודיעין כדי לשפר את תמונת המודיעין הרפואית, אך זאת באופן זהיר, ממוקד ומבוקר. יש לבצע בחינה של "עלות-תועלת" לגבי כל אחד מהמאמצים המודיעיניים בנפרד. על צרכני המודיעין אזרחיים, ובראשם משרד הבריאות והמ"ל, לקבוע אילו יכולות תורמות ברמה גבוהה והן הכרחיות בכל שלב של המשבר. היכולות שיופעלו יחייבו תהליכים קפדניים של בקרה ושקיפות לציבור, לרבות הגדרה של היעדים המודיעיניים, המשימות, האמצעים, משך הזמן שיופעלו, וגורל החומר שנאסף.

במשבר הקורונה התברר צורך קריטי לנהל מודיעין במרחב האזרחי, באופן שמשרדים ממשלתיים אזרחיים, רגולטוריים באופיים, אינם מורגלים. אמ"ן יכול לסייע למשרד הבריאות לאסוף ולעבד מידע באופן שיטתי, יחד עם קופות החולים ומכוני המחקר. סיוע מסוג זה עשוי להיות רלוונטי גם למשרדים אחרים. לאור זאת, יש לשקול להוסיף למשימות קהילת המודיעין בשגרה גם מתן מודיעין לסיכונים לאומיים בתחומים אזרחיים שאינם ביטחוניים גרידא, ביניהם מגפות, שינויי אקלים, גלי הגירה, ביטחון מזון ואנרגיה. זאת, בתיאום ובהובלת הגופים העוסקים בתחומים אלה במשרדי הממשלה הרלוונטיים, לרבות משרד המודיעין, אך ללא פעילות מודיעינית של הקהילה בקרב הציבור הישראלי.